

NASILNI EKSTREMIZAM I RADIKALIZAM KAO PSIHOLOŠKI FENOMEN

SAFET MUŠIĆ, DOKTORANT
MINISTARSTVO ODBRANE BIH

U ČEMU JE PROBLEM?

- Generacija mladih radikalizovanih ljudi - proces koji traje i neuspjeh multikulturalizma i integracije
- Pitanje kako vlasti razumiju ekstremizam
- Neadekvatno i nedovoljno angažovanje vjerskih zajednica
- Još uvijek nije u potpunosti poznato koje su modeli politika za suzbijanje i sprječavanje nasilnog ekstremizma i radikalizma - prihvativi i svršishodni?
- Prilikom izvještavanja o nasilnom ekstremizmu i radikalizmu, mediji često unaprijed označavaju muslimane kao ekstremiste, koristeći pogrešnu terminologiju (džihadisti, islamski terorizam i sl.)
- Nerazumijevanje značaja procesa rehabilitacije i reintegracije, kao i procesa deradikalizacije

UVOD

„Ne postoji standardan model procesa radikalizacije. Proces se razlikuje od pojedinca do pojedinca, jer ne postoji standardni profil "tipičnog" radikaliziranog pojedinca.“

Jennifer Williams

UVOD

Teroristi ili podstrekači na terorizam žele da manipulišu nama i promijene naše ponašanje stvarajući strah, nesigurnost i podjelu u društvu.

- Ekstremizam se definiše kao motivisano odstupanje od opštih normi ponašanja i pretpostavlja se da potiče od promjene od uravnoteženog zadovoljstva osnovnih ljudskih potreba koje se pružaju moderacijom do motivacionog disbalansa u kojoj određena potreba dominira drugim.

(Kruglanski A.W., Jasko K., Chernikovam M., Dugasm M. & Webber, D. (2017): *To the fringe and back: Violent extremism and the psychology of deviance*, American psychologist, 72(3), 217-230.)

military

politics

religious

political extremism

warning

radical right fascism

DEFINICIJA RADIKALIZACIJE

- Sadašnja upotreba termina "radikalizacija" odnosi se na sistemski proces usvajanja ekstremističkih vjerovanja
- Osoba koja je usvojila ekstremna uvjerenja je "radikalizovana"
- Na primjer: kada se koristi izraz "radikalizacija" u Sjevernoj Americi, ne podrazumijeva se upotreba nasilja
- Radikalizacija je proces, a svi oni koji započnu ovaj proces mogu biti radikalizovani, ali ne moraju biti uključeni u nasilna djelovanja
- Intenziviranje ekstremističkih vjerovanja nastalo je kroz proces radikalizacije, a to je osnovni aspekt perioda radikalizacije.

TERORISTIČKA RADIKALIZACIJA

- Teroristička radikalizacija je interaktivni proces između individualnih i spoljnih uticaja, uključujući zagovornike terorizma i one koje regrutuju.
- Izrazi "nezavisna" ili "samoinicijativna" radikalizacija se često koriste kada postoji minimalan stepen interakcije sa pojedincima koji aktivno traže da radikalizuju i regrutuju pojedince.
- To je povezano sa pojavom tzv. „usamljenih vukova“ ili samoinicijativnih pojedinaca koji mogu samostalno da djeluju bez jasne direktive ili podrške izvana.
- Teroristička radikalizacija putem Interneta postala je poseban i sve veći problem u BiH, ali i u svijetu.

OBLICI NASILNE RADIKALIZACIJE

Nasilna desničarska radikalizacija

- Oblik radikalizacije povezan sa fašizmom, rasizmom i ultra nacionalizmom. Nasilna odbrana rasnog, etničkog ili nacionalnog identiteta, povezana sa radikalnim neprijateljstvom prema državnim vlastima, manjinama, migrantima i / ili ljevičarskim političkim grupama. Pojava islamofobije.

Nasilna religijska radikalizacija

- Oblik radikalizacije u odnosu na političko tumačenje religije podrazumijeva odbranu vjerskog identiteta - nasilnim sredstvima kada se smatraju ugroženim (međunarodni sukob, vanjska politika). Ove nasilne radikalizacije mogu imati korijenje iz svih religija.

OBLICI NASILNE RADIKALIZACIJE

Nasilna ljevičarska radikalizacija

- Ovaj oblik radikalizacije uglavnom se fokusira na zahtjeve koji se odnose na antikapitalizam i transformaciju političkog sistema, s ciljem ukidanja društvenih nejednakosti, upotrebom nasilnih sredstava.

Nasilni radikalizam motivisan određenim problemom

- Grupe koje se bore protiv abortusa, anti-gej / anti-feminističkih pokreta, ili ultra-individualista i nezavisnih ekstremističkih pokreta. Masovne ubice sa djelimičnim ili potpunim ideološkim motivima (primjeri iz USA, Norveške)

ULOGA IDEOLOGIJE

- „Pojava nasilnog ekstremizma ne može se u potpunosti shvatiti kao ideološki ili socijalni fenomen, već se mora promatrati kao proces koji integrira dvije sile na koevulacijski način.“ (Helfstein, 2012)

Prema Borumu, postoje tri generalna uvjeta pod kojima ideologija opravdava terorizam:

- Ideologija mora obezbijediti set uvjerenja koji vode i opravdavaju ponašanje koje se koristi
- Uvjerenja moraju biti nepovrediva, niti smiju izazvati bilo kakvu sumnju.
- Ponašanja moraju biti usmjereni na cilj i na njih se posmatra kao da služe nekom opravdanom razlogu i svrsi.

Govor mržnje kao podstrekac nasilnog ekstremizma?

- Govor mržnje podstiče nacionalnu i vjersku netoleranciju, što može biti jedan od motiva za prihvatanje radikalnih stavova.
- Govor mržnje u BiH, posebno onaj na društvenim mrežama, a nakon određenih političkih dešavanja, često dovodi do novih primjera radikalizacije stanja, kao i radikalizacije pojedinaca

Stanje u BiH

- Prema izvještaju Ministarstva sigurnosti, na stranim ratištima u Siriji i Iraku boravilo je 226 odraslih državljana BiH, od kojih se trenutno tamo nalazi 115. Od navedenih 115 njih 65 odrasli su građani muškog spola, dok je njih 56 ženskog spola. Po istom izvještaju na ratištu u Ukrajini su 4 državljana BiH.
- Do sada je u borbama, prema izvještaju iz decembra 2016. godine, smrtno stradalo 65 bh. državljana, dok se njih 46 vratilo u domovinu
- Po izvještaju šefa SBU iz marta 2018. g. u Ukrajini ratuje oko 300 državljana Srbije, od toga određeni broj su i državljeni BiH, za 6 lica su objavljeni kompletni identifikacijski podaci, od toga broja 3 su državljeni BiH.
- Ove brojke ne uključuju djecu jer su neki odlazili sa svojim porodicama.
- Prema obavještajnim informacijama na sirijsko-iračkom ratištu nalazi se 57 djece i maloljetnika državljan BiH. Od 46 osoba koje su se vratile u domovini, njih 20 je procesuirano pred domaćim sudovima, dok je ostalih 26 u različitim fazama sudskog postupka.
- Prema zvaničnom izvještaju Ministarstva sigurnosti BiH za period 2016- 2018 nije bilo novih odlazaka državljan BiH na strana ratišta u Siriji i Iraku, dok se trend odlaska na strano ratište u Ukrajinu nastavio.

Stanje u BiH

Neki od uzroka koji mogu biti karakteristični za bh. društvo, a koji pogoduju ekstremizmu:

- društvo koje je visoko tolerantno i prihvata nasilne obrasce ponašanja;
- porodični odnosi u kojima su svi oblici nasilja (fizičko i emotivno) prisutni;
- smanjene mogućnosti (lične i vanjske) za stvaranje osjećaja pripadnosti;
- poremećen sistem društvenih vrijednosti
- Bosna i Hercegovina - postkonfliktno društvo - osim materijalnih izražene društvene destrukcije i psihološke posljedice;
- korumpirana i dominantna elita koja sama sebi služi.

PSIHOLOŠKI ASPEKTI RADIKALIZACIJE

- Dijalektički proces
- Put od pristajanja na terorističko nasilje do opravdanja istog
- Faze:
 - Uključenost i svijest o potlačenosti
 - Prihvatanje potčinjenosti kao neizbjegjan i društveno prihvatljiv odnos
 - Racionalizacija da je moguće djelovati protiv tlačenja / pozadina ove faze ogleda se u činjenici da je to nemoguće učiniti mirnim putem

RAZVOJ EKSTREMISTIČKIH IDEJA SA PSIHOLOŠKOG ASPEKTA

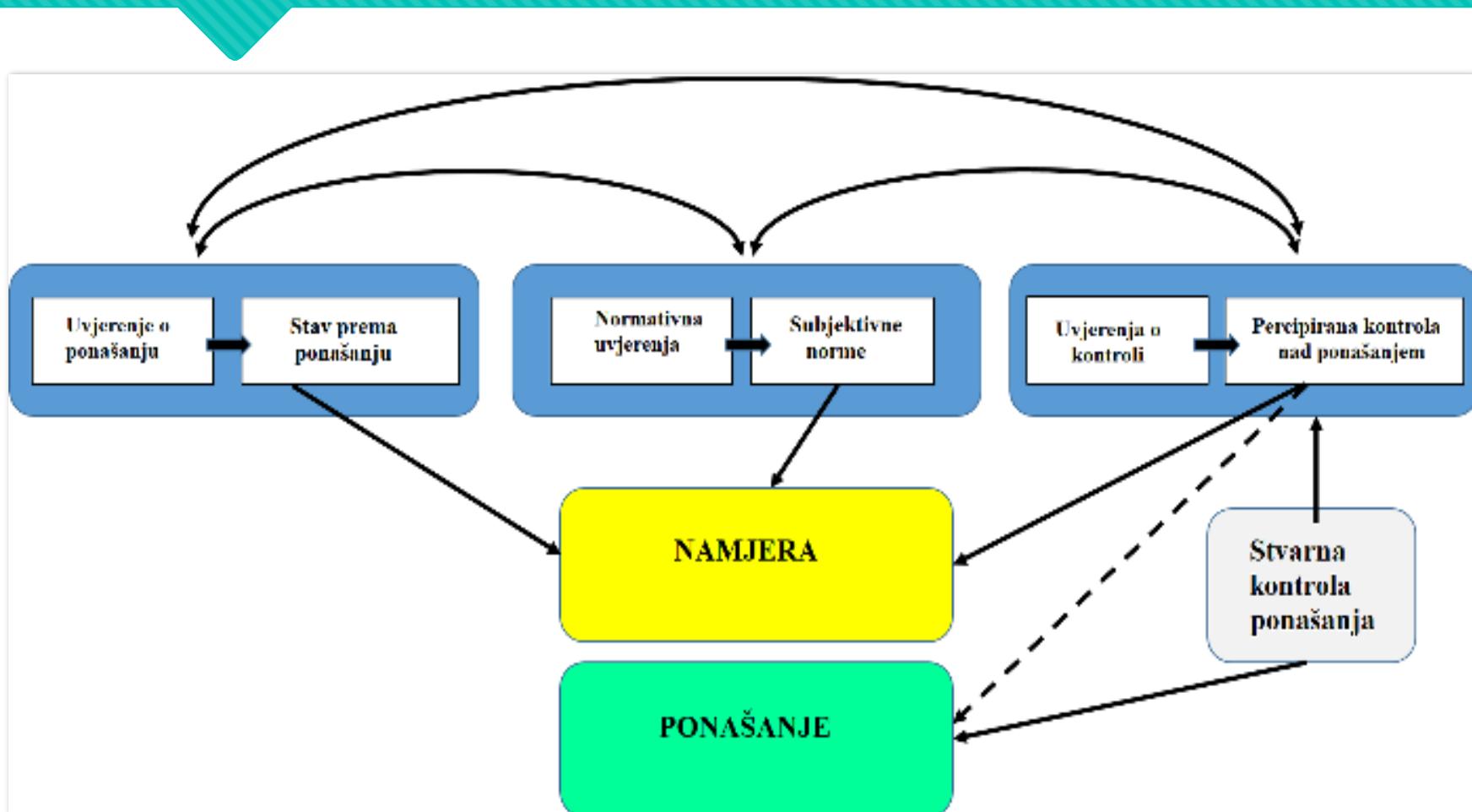
POVEZANOST PSIHOPATOLOGIJE I NASILNOG EKSTREMIZMA I RADIKALIZMA

- „Istraživanjima o psihologiji terorizma uglavnom nedostaje temeljitosti i suštine“. (Borum, R.)
- Nijedna studija nije pronašla korelaciju između obrazaca psihopatološkog ponašanja i nasilnog ekstremizma i radikalizma, osim u situacijama pojave „usamljeni vuk“.
- "Teroristi nisu disfunkcionalni ili psihopatološki struktuirane osobe, terorizam je oblik politički motivisanog nasilja počinjen od strane racionalnih, lucidnih ljudi koji smatraju da imaju korisne motive".

SVEUKUPNO PONAŠANJE

- Teorija planiranog ponašanja (TPP) u brojnim je istraživanjima korištena kao teorijska podloga za objašnjenje različitih ponašanja, od onih pa do objašnjenja problema u ponašanju, te kontinuirano potvrđuje svoju prediktivnu vrijednost. (Gašević i dr.)
- Teorija planiranog ponašanja (Ajzen, 1991) jedna je od vodećih teorija u objašnjenju ponašanja, a nastala je kao nadogradnja teorije razložne akcije.
- TPP se sastoji od sljedećih 6 komponenti: (1) stavovi, (2) namjera ponašanja, (3) subjektivne norme, (4) društvene norme, (5) Percipirana moć i (6) Percipirana kontrola ponašanja.

Teorija planiranog ponašanja (TPP), Ajzen (2006)

- S obzirom da teorija planiranog ponašanja implicira da se promjenom u stavovima, subjektivnim normama i percipiranoj ponašajnoj kontroli potencijalno utječemo i na samo ponašanje (ili promjenu ponašanja), teorija se pokazala kao primjeren konceptualni okvir i za objašnjenje ponašanja, ali i za kreiranje i evaluaciju intervencija usmjerenih na promjenu ponašanja.

LIČNOST

- „Ne postoji " ličnost teroriste", niti postoji nikakav tačan profil teroriste - psihološki ili neki drugi.
- Ljudi postaju teroristi iz različitih načine, u različitim ulogama i iz različitih razloga.“ (Borum, R.)

KARAKTERISTIKE LIČNOSTI / POJEDINCA

- Izolacija, usamljenost
- Nizak stepen samopoštovanja i samopouzdanja
- Nema mogućnosti uključivanja u druge grupne aktivnosti
- Potraga za prijateljima
- Potreba za samopotvrđivanjem
- Jačanje svemoći
- Bezpogovorna poslušnost

IZOLACIJA

- Koncept izolacije je višeznačan i višeslojan, te se samim time može manifestovati na različite načine i imati mnogobrojne ishode. (Hug, 2013)
- Adolescenti lakše razumiju druge, nego roditelje
- Nemogućnost socijalizacije u redovnom svakodnevnom kontaktu
- Nizak stepen samopouzdanja, potreba za potvrđivanjem
- Izolacija i marginalizacija (npr. u povratničkim područjima u Bosni i Hercegovini)

RIZIČNE GRUPE

- Uočena nepravda / osveta kao opsesivni unutrašnji „pokretač“, veoma moćan motiv da opravda nasilno ponašanje prema drugima
- Potreba za identitetom / dio puberteta, "Ko sam ja?" Crno-bijeli svijet, ekskluzivnost kao dobra osnova za prihvatanje radikalnih ideja i vjerovanja
- Potreba za pripadnošću / povezanosti, privrženost je snažan osjećaj pripadnosti nečemu posebno za one koji su društveno marginalizovani.

RIZIČNE GRUPE

- Lična ili zajednička pozadina / narativi (u BiH ratni narativ)
- Posttraumatski stresni poremećaj (porodica ili zajednica)
- Ljudi koji su izolovani, poniženi, zlostavljeni, manjine i sl.
- Historija zlostavljanja tokom djetinjstva je izuzetno rasprostranjena, što se pojavljivalo u životnim pričama i biografijama nekih terorista (Borum, R).
- Nasilje u porodici je pojava koja se u oko 80% slučajeva dovodi u vezu sa licima koji su duboko radikalizovani i spremni na nasilje ili su već učestvovali u terorističkim aktivnostima

MOTIVI POJEDINCA

- Ideologija
- Mogućnost za djelovanje, konkretno za dostizanje pravde
- Potreba da pripada nekome / nečemu
- Želja za određenim društvenim statusom
- Mogućnost materijalnih nagrada
- Veze/odnosi
- Motivacija iz vjerskih razloga/vjerska solidarnost
- Govor mržnje

DERADIKALIZACIJA

Programi deradikalizacije bi trebali obuhvatiti sljedeća polja djelovanja:

- Vjerske institucije
 - sesije vjerskih poduka i praktikovanja
 - razgovori "jedan na jedan"
- Psihološka i socijalna podrška
 - psihoterapija i psihološke evaluacije
 - moralna i materijalna podrška porodicama
- Mediji
 - osiguranje neovisnog, stručnog i profesionalnog informisanja javnosti o nasilnom ekstremizmu i radikalizmu
- Sigurnost
 - pružanje adekvatnih mjera zaštite

Rezultati istraživanja

Istraživanje za period 2012-2016 o razlozima zbog kojih mladi ljudi u BiH prihvataju ekstremistička ili čak teroristička uvjerenja (iako neki od njih nisu svjesni da su to postali) pokazuje sljedeće:

- osjećaj ljutnje, otuđenja i jako izražen osjećaj viktimizacije;
- osjećaj nemoći u smislu postizanja političkih promjena;
- doživljavanje sebe kao žrtve društvene nepravde;
- potreba da poduzme akciju kako bi pomogao braći po vjeri;
- vjerovanje da nasilje nije i nužno nemoralno;
- vjerovanje da priključenje ekstremnoj grupi nudi avanturu, drugarstvo i identitet;
- stav da nisu procesuirana sva lica odgovorni za zločine;
- neprihvaćeni ratni narativi;
- odrastanje u sredinama gdje su pripadnici manjinskog naroda
- odrastanje sa ponavljačim iskustvima tragedija i stradanja najbližih

Prijedlog intervecija u psihološkom smislu su:

- osoblje zatvora koje pruža podršku (socijalni radnici, psiholozi, odgajatelji i sl.) treba dodatno educirati kako da pristupi izradi individualiziranog programa rehabilitacije
- uključivanje vjerskih službenika ukoliko je potrebno raditi na jasnijem razumijevanju vjerskih stavova
- uključivanje porodice kao važne karike u procesu rehabilitacije i ponovnog uvezivanja, koja služi kao socijalna podrška prilikom izlaska iz zatvora
- pružanje psihološke podrške izvana kao npr. angažman psihoterapeuta s ciljem osnaživanja osobe i jačanja pozitivnih dimenzija ličnosti.

ZAKLJUČAK

- Evidentna je potreba planskog uključivanja većeg broja psihologa i stručnjaka za mentalno zdravlje, ali i stručnjaka iz drugih društvenih nauka u angažovanju na prevenciji nasilnog ekstremizma i radikalizma, ali i u procesu deradikalizacije, rehabilitacije i reintegracije ekstremista i radikalizovanih osoba.
- Većina znanstvenih svjetskih istraživanja kao i preporuke UN-a jasno upućuju na to da je ključ za uspješno suprotstavljanje nasilnom ekstremizmu i radikalizmu u holističkom pristupu ovom problemu.